

Uluslararası Kâtip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu

**Melek
KAYA***

XVII. yüzyıl Osmanlı bilim ve felsefe hayatının en önemli bilginlerinden biri olan Kâtip Çelebi, bugüne kadar çok sayıda bilimsel araştırma ve çalışmaya konu olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Kâtip Çelebi ile ilgili yapılan son çalışmalardan biri de ismini verdiği İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi öncülüğünde gerçekleştirilen Uluslararası Kâtip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu'dur. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Kâtip Çelebi Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun ortaklaşa organize ettiği sempozyum 26-28 Mart 2015 tarihleri arasında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Ana Yerleşkesi konferans salonunda gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmalarıyla başlayan ve iki gün süren sempozyumda, toplam yedi oturumda 32 bildiri sunulmuş ve her oturumdan sonra sunulan bildirilerle ilgili eleştiri ve önerilerin yer aldığı değerlendirilmelere yer verilmiştir.

Yurtiçinden ve yurt dışından farklı bilim dallarından çok sayıda akademisyenlerin katıldığı sempozyum, Rektör Yardımcısı ve Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı Prof. Dr. Turan Gökçe'nin açılış konuşması ile başladı. Protokol konuşmalarının ardından sempozyumun açılış bildirisi Prof. Dr. Mehmet Aydın tarafından sunulmuştur. "Bir Medeniyet Mütefekkiri Olarak Kâtip Çelebi" başlığını taşıyan bildiriye, Prof. Dr. Mehmet Aydın, medeniyet kavramından yola çıkarak; Kâtip Çelebi'nin ortaya koyduğu bilgi birikimi açısından, sadece Osmanlı veya İslam Medeniyetine hizmet etmediğini, aynı zamanda eserlerinin çok erken tarihlerde batı dillerine çevrilmiş olması bakımından, Avrupa Medeniyeti için dahi büyük bir kaynak oluşturduğunu ifade etmiştir.

Açılış bildirisinin ardından Prof. Dr. Feridun Emecen'in başkanlığında toplanan ve *Kâtip Çelebi'nin Düşünce Dünyası I* ismini taşıyan I. Oturumda, eserleri üzerinden Kâtip Çelebi'nin ilim ve özellikle de yaşadığı dönemde tartışma konusu olan Akli ve Nakli ilimler

* İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. kayaa.mlk@gmail.com.

karşısındaki tutumu ile siyaset, felsefe, vb. alanlardaki fikirleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda oturumda Prof. Dr. Salim Aydın "Aklî-Naklî İlimler Tartışmaları ve Kâtip Çelebi'nin Düşünceleri", Yrd. Doç. Dr. Bilal Yurtoğlu "Kâtip Çelebi'nin Düşünce Dünyasından Görünümler", Prof. Dr. Erhan Afyoncu "Kâtip Çelebi Zamanında Osmanlı Maliye Bürokrasisi" ve Doç. Dr. Orlin Sabev "İbrahim Müteferrika and Kâtip Çelebi's Cihannüma" başlıklı bildirimlerini sunmuşlardır. Katılımcılardan Yrd. Doç. Dr. Bilal Yurtoğlu bildirisinde, Kâtip Çelebi'nin bazı eserlerinde çeşitli konular hakkında verdiği bir takım ilginç bilgiler ve yorumları aktararak, düşünce hayatına dair bazı ayrıntılı yönleri sergilemeye çalışmıştır. Buna göre Yurtoğlu, Kâtip Çelebi'nin yazdığı eserler ve bu eserlerde dile getirdiği görüşleriyle hem ülkemizde hem de Batı'da dikkatleri üzerine çeken, eserleri ve görüşleri takip edilen ve inceleme konusu olagelen bir bilgin olduğunu ve verilen bilgiler, değinilen konular, ele alınan sorunlar açısından Kâtip Çelebi'nin eserlerinin hem kendi dönemi, hem sonraki dönemler hem de günümüz bakımından son derece güncel görüşler ve tartışmalar içerdiğini ifade etmiştir. Oturumda ki bir diğer katılımcı olan Doç. Dr. Orlin Sabev de bildirisinde, Kâtip Çelebi'nin Matbaacılık konusundaki fikirlerini ve Osmanlı matbaacılığının kurucusu olarak kabul edilen İbrahim Müteferrika tarafından bastırılan Kâtip Çelebi'nin eserlerini ele almıştır.

Prof. Dr. Mustafa Kara'nın başkanlığında toplanan ve Çelebiler Çağı ismini taşıyan II. Oturumda, Osmanlı ilim ve düşünce hayatında önemli dönüşümlerin olduğu XVII. yüzyılda, yaşanan gelişmeler ve bu gelişmeler karşısında Kâtip Çelebi'nin sergilediği tutum ele alınmıştır. Bu oturumda, Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal'ın "Kâtip Çelebi ve Kadızadeliler Zihniyeti", Prof. Dr. Tülay Artan'ın "Osmanlı Kadimciliği", Yrd. Doç. Dr. Zeynep Aycibin'in "Kâtip Çelebi'nin Eserlerinde Siyasi Tenkidler" ve Yrd. Doç. Dr. Gülçin Tunalı'nın "Kâtip Çelebi ve Sonrasında Cumhur Kavramının Serencamı" başlıklı bildirimleri yer almaktadır. Mazereti nedeniyle sempozyuma katılamayan Prof. Dr. Tülay Artan'ın bildirisi, Prof. Dr. Hatice Aynur tarafından okunmuştur. Oturumdaki konuşmacılardan Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal bildirisinde, sosyal ve kültürel değişmeyi bid'at sayarak reddeden ve XVII. yüzyıla damga vuran Kadızadeliler zihniyeti ile Kâtip Çelebi'nin bu zihniyete karşı tutumunu ele almıştır. Prof. Dr. Ünal, Kâtip Çelebi'nin bilimin yerini, hurafelerin ve bağnazlığın aldığı XVII. yüzyılda, istisnai bir şahsiyet olarak dikkati çektiğini ve Kâtip Çelebi'nin Kadızadeliler zihniyeti ile mücadele etmek için *Mizanü'l-Hak* adlı eserini kaleme alarak, tarih felsefesini ve toplum yapısını ortaya koymaya çalıştığını ve bilimsel hakikatleri savunduğunu ifade etmiştir. Yrd. Doç. Dr. Zeynep Aycibin ise bildirisinde, bir tarihçi olarak Kâtip Çelebi'nin, yaşadığı dönemin siyasî meselelerine bakışı ve bunu eserlerinde ifade ediş tarzını ele almıştır. Yrd. Doç. Dr. Aycibin, Kâtip Çelebi'nin eserlerinde söylediklerinden değil de, biraz da söylemediklerinden hareketle, Kâtip Çelebi'nin siyaset konusunda sakin ve temkinli biri olduğunu, meselelere sadece hafifçe dokunduğunu, gözlemlediği sorunlar hakkında okuyucu ile derinlemesine bir paylaşım içine girmediğini ve siyasî eleştirilerini, ele aldığı konunun akışı içinde, göze batmayacak ufak detaylar olarak satır aralarına serpiştirdiğini ifade etmiştir.

Kâtip Çelebi'nin Düşünce Dünyası II başlığını taşıyan ve Prof. Dr. Mehmet Aydın'ın oturum başkanlığını yaptığı, sempozyumun ilk günün son oturumu ise Prof. Dr. Mustafa Kara'nın

"Kâtip Çelebi'nin Kadızadelilere Bakışı ve Mehmed Şemseddin Mısıri'nin Konuyla ilgili Bir Risalesi", Yrd. Doç. Dr. Hatice Toksöz'ün "Âlemden Allah'a: Kâtip Çelebi'ye Göre İsbât-ı Vâcib", Doç. Dr. Mustafa Alkan ve Arş. Gör. Ferdi Gökbuğa'nın "Kâtip Çelebi'de Medeniyet Anlayışı" ve Prof. Dr. Hakan Cevher'in "Kâtip Çelebi ve Musiki !" başlıklı bildirilerini sunmalarıyla tamamlanmıştır. Kâtip Çelebi'nin düşünce dünyasını farklı konular üzerinden ele alındığı bu oturumda, katılımcılardan Prof. Dr. Mustafa Kara bildirisinde, XVII. yüzyılda yaşanan ve tarihe "Kadızâde-Sivasî kavgaları" adıyla geçen tartışmalar karşısında, Kâtip Çelebi'nin tutumunu ele alarak, Kâtip Çelebi'yi her iki tarafı tanıyan ve olayları kendine göre tarafsız bir şekilde anlamak ve tahlil etmek isteyen bir bilgin olduğunu belirtmiştir. Prof. Dr. Kara konuşmasının devamında, Kâtip Çelebi'nin Kadızâde'yi ifratta, Sivasî'yi tefritte gördüğünü, İslam için çarenin ne Kadızâde tipindeki zahir ilmi taraftarlarından ne de Sivasî Efendi gibi bâtin ilmi ve tarikat ehli taraftarlarından geldiğini, çarenin Kâtip Çelebi gibi ilim adamı ve ilim anlayışında olduğunu dile getirmiştir. Oturumdaki bir diğer katılımcı Doç. Dr. Mustafa Alkan bildirisinde, medeniyet kavramı ve anlayışı içerisinde Kâtip Çelebi'yi değerlendirmiştir. Doç. Dr. Alkan, Kâtip Çelebi'nin mensubu olduğu İslâm Medeniyetinin köklerinin farkında olan, fakat Osmanlı klasik medreselerinde örgün eğitim görmeyip, özel derslerle ve Osmanlı bürokrasisi içinde yetişmesi sayesinde, dışarıya karşı ufku açık bir aydın haline geldiğini ifade etmiştir. Yrd. Doç. Dr. Hatice Toksöz de bildirisinde, İslâm düşüncesinde "Allah'ı tanımak" şeklinde ifade edilen mârifetullah'ın imkânı üzerinde durarak, Kâtip Çelebi'nin meseleye nasıl bir yaklaşım sergilediğini; kısacası, Kâtip Çelebi'nin Allah'ı tanımak hakkındaki fikirlerini ele almıştır. Prof. Dr. Hakan Cevher ise bildirisinde, Kâtip Çelebi'nin musiki yönü ve besteciliğini ele alarak, Kâtip Çelebi'ye atfedilen 27 musiki eser dâhil olmak üzere, Kâtip Çelebi'nin bestecilikle uzak ya da yakın hiçbir dyalogunun bulunmadığına vurgu yapmıştır.

Sempozyumun ikinci gününün ilk oturumu, Prof. Dr. Ayşe Kayapınar'ın başkanlığında saat 09:30 da başlamıştır. *Cihannüma* adını taşıyan bu oturumda, Kâtip Çelebi'nin coğrafyacı kişiliği, Coğrafya bilimindeki yeri ve önemi ele alınmıştır. Söz konusu oturumda, Prof. Dr. Jean Louis Bacque-Grammont'un "Remarques sur l'Europe dans le Cihân-nüma de Katib Çelebi", Prof. Dr. Tuncer Baykara'nın "Osmanlılar'da Coğrafya ve Matbu Cihannüma'nın Yeri", Prof. Dr. Osman Gümüşçü'nün "Kâtip Çelebi'nin Türk Coğrafya Tarihindeki Yeri Üzerine", Yrd. Doç. Dr. Nazan Karakaş Özgür'ün "Coğrafyanın Cihannüması: Coğrafyacıların Cihannüma İncelemeleri" ve Yrd. Doç. Dr. İnan Kalaycıoğulları'nın "İbrahim Müteferrika ve Cihannüma'ya Yaptığı Ekler", başlıklı bildirileri yer almaktadır. Mazereti nedeniyle sempozyuma katılamayan Yrd. Doç. Dr. İnan Kalaycıoğulları'nın bildirişi Yrd. Doç. Dr. Bilal Yurtoglu tarafından okunmuştur. Bu oturumdaki konuşmacılardan Prof. Dr. Osman Gümüşçü bildirisinde, Türk Coğrafya tarihinde Kâtip Çelebi'nin yeri ve önemi üzerinde durmuştur. Prof. Dr. Gümüşçü, Kâtip Çelebi ve eserleri hakkında yapılan birçok çalışma ve en önemli eserlerinden biri de coğrafya sahasındaki Cihannüma olmasına rağmen, Kâtip Çelebi'nin coğrafyacılığı hakkında yapılan araştırmaların diğerlerine göre biraz sınırlı kaldığını belirtmiştir. Yrd. Doç. Dr. İnan Kalaycıoğulları bildirisinde, telif ve tercüme eserlerinin yanı sıra matbaasında yayımladığı eserlere de çeşitli şekillerde katkıda bulunan İbrahim Müteferri-

ka'nın, Kâtip Çelebi'nin bir coğrafya ve tarih kitabı olan Cihânnümâ'sına yaptığı eklemeler ve bu eklemeleri yapmasındaki amacı, bunu yaparken kullandığı kaynakları ve böylece Müteferrika'nın bir bilim aktarıcısı olarak yaptığı eklerin önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Yrd. Doç. Dr. Nazan Karakaş Özgür ise bildirisinde, Kâtip Çelebi'nin "Cihannüma" isimli eseri hakkında yazılmış literatürü belirleyip, benzerlik ve farklılıkları açısından karşılaştırarak bu çalışmaların niteliklerini ve yapısal özelliklerini değerlendirmiştir.

II. Oturum, A ve B salonu olmak üzere iki ayrı salonda gerçekleştirilmiştir. *Sosyal ve Ekonomik Hayat* adı altında, Prof. Dr. İsmail Aka'nın oturum başkanlığını yaptığı A salonunda, Prof. Dr. Şenol Çelik "Kâtip Çelebi'nin Fezlekesi'nde, Padişah Seferlerine (Seyahatlerine) Dair Verilen Bilgiler ve Kaynakları", Prof. Dr. Hatice Aynur "Çelebiler Çağında Bir Çelebi: Cevri Çelebi (Ö. 1654) ve Dr. Fatih Ermiş "Organik Devlet Anlayışında Bir Sıçrama: Kâtip Çelebi'nin Elinde Ahlat-ı Erbaa" başlıklı bildirimlerini sunmuşlardır. Katılımcılardan Prof. Dr. Şenol Çelik bildirisinde, Kâtip Çelebi'nin "Fezleke" adlı eserinde padişahların av ve seyahat niteliğindeki seferleri ile ilgili verdiği bilgileri ve bu bilgilerin hangi kaynaklardan ve ne şekilde alındığını ele almıştır. Prof. Dr. Çelik, Kâtip Çelebi'nin Fezlekesi'nde padişahların savaş veya seyahat amaçlı İstanbul'dan çıkışlarını başlık olarak eksiksiz bir şekilde yer vermekle birlikte, aktardıkları arasında dönemin kaynaklarında olmayan özgün bilgilere pek rastlanmadığını, IV. Murad ve Sultan İbrahim dışındaki padişahların seyahatlerine ait anlatımları, devrin kaynaklarından derlendiğini ve sadece IV. Murad'ın İzmit, Bursa ve Edirne seyahatleri ile Sultan İbrahim'in Edirne seyahatindeki bilgilerin, kendi dönemi ve tanıklığına ait veriler olabileceğini ifade etmiştir.

Kâtip Çelebi ve Eserleri adı altında ve Prof. Dr. Tuncer Baykara'nın başkanlığında B salonunda gerçekleştirilen oturumda ise, Prof. Dr. Ayşe Kayapınar'ın "Johann Carion Kroniğinin Kâtip Çelebi Tercümesine Dair", Prof. Dr. Levent Kayapınar'ın "Türkiye'de Bizans Çalışmalarının Öncüsü olarak Kâtip Çelebi", Prof. Dr. Kemal Sözen'in "Kâtip Çelebi'de Bilgi ve Yöntem" ve Doç. Dr. Nabil al-Tıkrıtı'nın "An Ottoman View of World History: Katib Celebi's Takvimu't-Tevarih", başlıklı bildirimleri yer almaktadır. Kâtip Çelebi ve eserlerinin bilim dünyasındaki yeri ve önemini ele alındığı bu oturumda, katılımcılardan Prof. Dr. Ayşe Kayapınar bildirisinde, Kâtip Çelebi'nin H. 1065 (1654/1655) yılında tamamladığı ve "Tarih-i Frengi" olarak bilinen Johann Carion Kroniğinin tercüme eserini ele almıştır. Carion Kroniğinin 1548 tarihli Latince baskısı ile 1553 tarihli Fransızca baskısından ve Kâtip Çelebi'nin eserinin İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde bulunan yazma nüshasından istifade eden Prof. Dr. Ayşe Kayapınar, Carion Kroniğinin Latince ve Fransızca baskılarını karşılaştırarak, Kâtip Çelebi'nin Şeyh Mehmed İhlaşi ile birlikte yaptığı tercümenin, Carion Kroniğinin hem Latince hem de Fransızca nüshalarının kullanılarak yapıldığını ve kronikteki bazı kısımların özetlenerek verilmekle birlikte, Kâtip Çelebi tercümesinin oldukça başarılı bir çeviri olduğunu ifade etmiştir. Oturumun bir diğer konuşmacısı olan Prof. Dr. Levent Kayapınar da bildirisinde, Kâtip Çelebi ile İhlaşi Şeyh Mehmed tarafından, Türkçeye tercüme edilen İoannis Zonaras, Nikitas Honiatis, Nikiferos Grigoras ve Halkokondilis adlı Bizans tarihçilerinin eserlerini konu edinmiştir. Bildiride, Türkçeye Kâtip Çelebi'nin katkıları ile kazandırılan bu eserlerin, Türkiye'de Bizantoloji alanında yapılan ilk çalışma olduğuna

vurgu yapılmıştır. Konuşmacılardan Prof. Dr. Kemal Sözen ise bilgi ve yöntem açısından değerlendirdiği Kâtip Çelebi'nin, İslami düşünce geleneğinin Osmanlı'ya intikalinin sonucunda oluşan ilmi ve fikri zihniyetin yansımalarının yanı sıra, zihniyet bakımından da olabildiğince yenilikçi ve eleştirel bir tutumu benimsediğini dile getirmiştir.

III. Oturum *Denizcilik Tarihi ve Kartografya* adı altında gerçekleştirilmiştir. Oturum başkanlığını Prof. Dr. Necmi Ülker'in yaptığı ve Kâtip Çelebi'nin denizcilik alanındaki katkılarının ele alındığı bu oturumda, Prof. Dr. İdris Bostan'ın "XVII. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği ve Kâtip Çelebi", Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu'nun "Kâtip Çelebi'ye Göre Karadeniz Dünyası", Doç Dr. Ersin Gülsoy'un "Kâtip Çelebi'nin Girit Seferi Hakkında Verdiği Bilgiler ve Bunların Arşiv Vesikalarıyla Karşılaştırılması" ve Prof. Dr. Thomas Goodrich'in "Two Centuries of Ottoman Maps before Kâtip Chelebi" başlıklı bildirisini yer almaktadır. Mazereti nedeniyle sempozyuma katılmayan Prof. Dr. Thomas Goodrich'in bildirisi, Yrd. Doç. Dr. İrfan Kokdaş tarafından okunmuştur. Oturumda yer alan katılımcılardan Doç Dr. Ersin Gülsoy bildirisinde, Kâtip Çelebi'nin Girit hakkında verdiği bilgileri, Girit ile ilgili arşiv belgelerindeki bilgiler ile mukayese etmiştir.

Sempozyumun son oturumu ise Prof. Dr. İdris Bostan başkanlığında gerçekleştirildi. *Osmanlı ve Avrupa Coğrafyası* başlıklı bu oturuma, Doç. Dr. İbrahim Şirin "Kâtip Çelebi'nin Avrupası", Dr. Marinos Sariyannis "Katib Celebi's Position in Early Modern Ottoman Political Thought" ve Yrd. Doç. Dr. İrfan Kokdaş "XVII. Yüzyıl Osmanlı Coğrafya ve Yönetim Zihniyetinde Kopuş ve Devamlılıklar: Kâtip Çelebi'de Rumeli ve Bosna" başlıklı bildiriyle katılmışlardır. Katılımcılardan Yrd. Doç. Dr. İrfan Kokdaş bildirisinde, Kâtip Çelebi'nin ilk Cihannüması içinde yer alan, Bosna ve Rumeli'nin coğrafi ve yönetsel tasvirlerini ele almış ve Kâtip Çelebi'nin Rumeli ve Bosna tasvirlerinin, dönemin politik ve toplumsal dönüşümü ekseninde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Sempozyumdaki tüm oturumların tamamlanmasının ardından, Prof. Dr. Tuncer Baykara'nın başkanlığında, Prof. Dr. Feridun Emecen, Prof. Dr. İdris Bostan, Prof. Dr. Kemal Sözen, Prof. Dr. Osman Gümüşçü, Yrd. Doç. Dr. Zeynep Aycibin ve Yrd. Doç. Dr. Bilal Yurtoğlu'nun katıldığı değerlendirme oturumuna geçilmiştir. İki gün süren sempozyumun genel bir değerlendirmesinin yapıldığı bu oturumunda, konuşmacılar görüş birliğiyle, sempozyumun düzenleme bakımından son derece başarılı olduğunu ve sempozyumda sunulan bildirilerin, Kâtip Çelebi çalışmaları açısından, oldukça verimli bulunduğunu ifade etmişlerdir. Değerlendirme oturumunun ardından, teşekkür ve kapanış konuşmaları Prof. Dr. Turan Gökçe ve Prof. Dr. Turan Karataş tarafından yapılmış ve üniversite bünyesinde Kâtip Çelebi ile ilgili bilimsel faaliyetlerinin yapılmaya devam edileceği, ayrıca Uluslararası Kâtip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirilerin de en kısa sürede yayınlanmasının planlandığı dile getirilmiştir. İki gün süren sempozyumun ardından, üçüncü gün, katılımcılar için Tire ve Birgi gezisi düzenlenmiş ve böylece sempozyum programı son bulmuştur.